

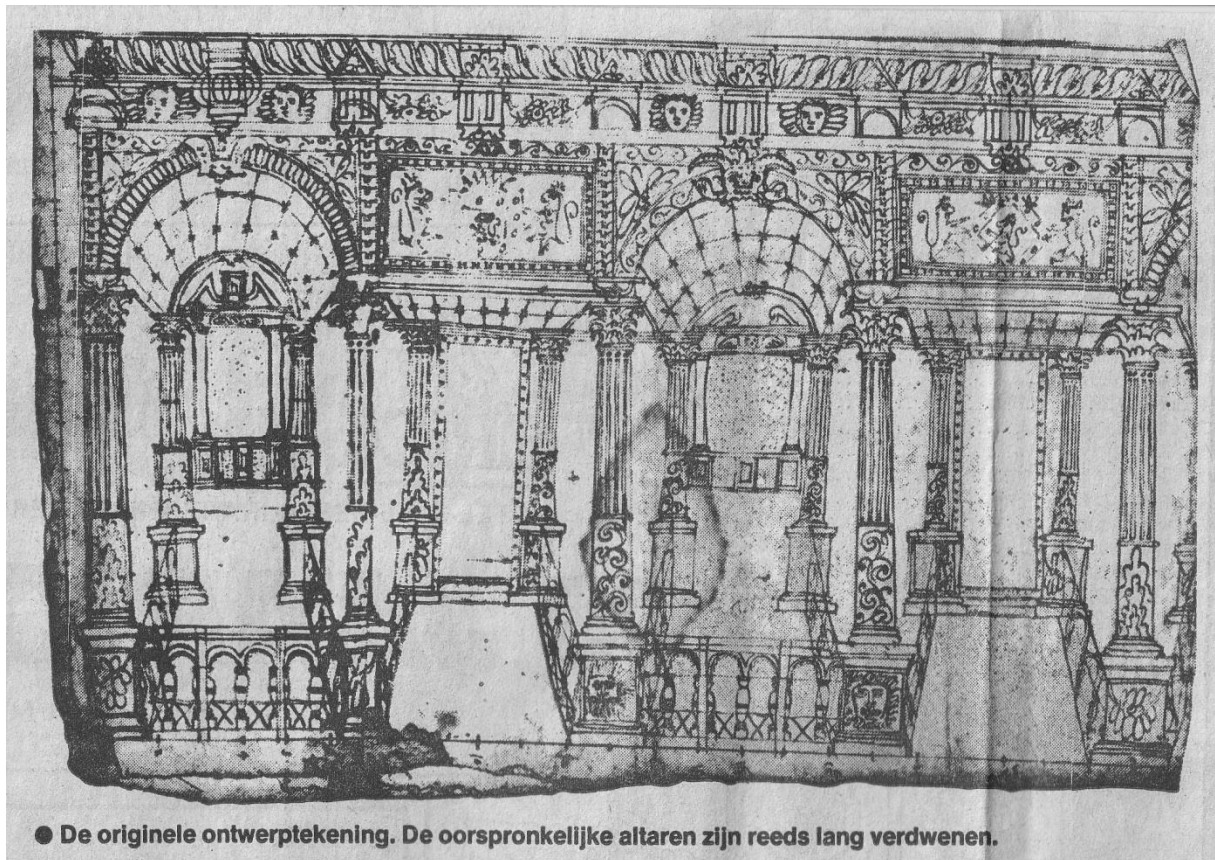
Het 'RENAISSANCE'-OKSAAL.

In de in 1952 herbouwde St.Petruskerk te Boxmeer staat het enige in Brabant behouden oksaal dat in 1634 door Jan Werkens uit Venray vervaardigd werd. Dit kunstwerk staat in de na-oorlogse kerk tegen de toren en de hoofdingang in het westen en vormt in feite de zangerstribune of het koor. Dit eikenhouten scherm bleef tijdens de verwoesting van de kerk in 1944 door de terugtrekkende Duitse troepen wonderwel gespaard, doordat het toen op een andere plaats stond, namelijk in de zuidelijke transeptarm , en juist dit gedeelte bleef intact.

In ieder geval is het duidelijk dat de huidige plaats niet de oorspronkelijke is, omdat de kerk onder de Carmelietenpastoor Dionysius Wellissen uit Uedem bij Kevelaer vergroot werd. Hij was vanaf 1874 tot aan zijn dood in 1894 pastoor en een portret van hem hangt in de gang van het aangrenzende klooster en

toont ook met hem de bouwtekening. Deze neo-gotische kerk vering het kleine laat-gotische kerkje, waarvan de toren behouden bleef.

● De originele ontwerptekening. De oorspronkelijke altaren zijn reeds lang verdwenen.

Het oksaal is ontworpen door pastoor Antoon Peelen. Albert van den Bergh gaf toestemming om het oksaal te bouwen en hij zou ook nog F.1000,00 bijdragen maar heeft dat nooit gedaan. Zijn zoon Oswald heeft dat later wel gedaan. Het oksaal zou F.1300,00 gaan kosten en zou gemaakt worden door een Graafse schrijnwerker Loef. Deze overleed echter aan de pest en toen werd het afgemaakt door Venrayenaar Jan Werkens.

Het stond in deze kerk op de scheiding van het schip en het priesterkoor. De originele ontwerptekening toont aan dat dit scherm inderdaad de functie vervulde van het veel voorkomende oksaal, waarom in deze kleine kerk? Vormde het misschien ook een onderdeel met de zetels van de grafelijke familie van het kasteel? Het oksaal had de traditionele vormgeving van de priesterkoorafscheidings, die we vroeger aantreffen in grote kerken, waar kapittelheren of kloosterlingen de gebedsdiensten verzorgden. Een bekend voorbeeld in Brabant was het grote barokke oksaal in de Sint Jan van den Bosch, dat in 1866 verkocht werd aan Victoria en Albert Museum in Londen. Dit oksaal scheidde de ruimte voor de gelovigen van de ruimte met de koorbanken van de kapittelheren. Had het oksaal in Boxmeer ook een dergelijke functie? Waarschijnlijk wel. Op de voet van een der pijlers heeft Jan Werkens de datum 1637 aangebracht. Opvallend is dat nog geen 15 jaren later de eerste Carmelieten zich in Boxmeer bij de kerk vestigen. Had de graaf met het oog op hun komst deze koorafdeling reeds besteld? De plaats van de monniken was sedertdien achter dit oksaal in de absisruimte. De term oksaal of ook wel doksaal is afgeleid van doxologie, de lofprijzing, die in de kerk vanaf een speciale tribune of verhoging plaatsvond. Deze lofzang was het Gloria in Excelsis. In feite is het oksaal een verdere ontwikkeling van de cancelli in de vroegchristelijke kerken. De cancelli waren lage marmeren opstaande platen die de afdeling vormden tussen het kerkship en de altaarruimte, het priesterkoor. Vaak waren deze gecombineerd met een pergola, ofwel een open iconostase. In combinatie met de ambonies, De preekstoelen van waaraf de schriftlezingen gehouden werden, groeiden deze cancelli uit tot de monumentale koorafsluiting, het oksaal. In Rome kunnen we deze ontwikkeling nog zien in middeleeuwse kerkjes als Santa Babina en San Clemente. Het oksaal verenigde in de loop van zijn ontwikkeling de liturgische functie van de cancelli, de ambonies, de triomfbalk met de kruisgroep (Beugen) en de zangertribune. Het werd uiteindelijk een langs smalle trappen bereikbare tribune met borstwering en in het midden een soms iets uitspringende lezeaar of zoals te Boxmeer een orgelpositief. De opkomst van het oksaal illustreert ook de ontwikkeling van de liturgie in de katholieke kerk vanaf de middeleeuwen. De liturgie verwijderde zich vanaf de achtste eeuw steeds meer van het kerkship en werd een privilege van de geestelijkheid en de monniken. De gelovigen werden louter nog toeschouwers. Mede tengevolge van de Contra-Reformatie,

wanneer het misoffer en de plaats en betekenis van de H.Hostie benadrukt worden, ontstond het verlangen het hoogaltaar weer zichtbaar te maken voor de gelovigen en zo werden toen vele oksalen verwijderd of men plaatste altaren onder het oksaal. Dit laatste zien we ook op de ontwerptekening van het Boxmeerse oksaal, dat dan ook in de contrareformatorische periode ontstond. Onder de drie ronde bogen stonden de altaren en de doorgangen onder de grafelijke wapenborden vormden de eigenlijke toegangen tot het priesterkoor. Zes zuilen op een voetstuk dragen de rijke kroonlijst met balustrade. In de bewering van de kapitelen met prachtige acanthusbladeren blijkt de grote virtuositeit van de Venrayse schrijnwerker Werkens. Hij kende de decoratiemotieven van de oude Romeinen, die in de Renaissance werd toegepast werden. Zo is de kroonlijst voorzien van guirlandes met engelenkopjes. De balustrade met gedraaide balusters wordt in het midden beheerst door een klein orgel uit de tweede helft van de zeventiende eeuw.

Hierop prijkt het wapen van graaf Oswald van den Bergh. Bijzonder op dit oksaal zijn vooral de heiligenbeelden. Beneden op zuiltjes staan zes vrouwelijke heiligen. Van links naar rechts: Agnes met als attribuut de ciborie. Zij stierf in Rome de marteldood.: Catharina van Alexandrie met keizer Maxentius onder haar voeten die haar met het zwaard liet doden, omdat de engelen het rad steeds vernielden. : Verder Lucia van Syracuse met het zwaard door haar hals : Barbara met de toren waarin ze door haar vader was opgesloten : Een vrouwelijke heilige met het Quirinusschild en dus waarschijnlijk de Romeinse martelares Balbina, de dochter van Quirinus. De laatste vrouw is Maria Magdalena met haar balsempotje.

De beelden in de balustrade dateren uit de laat-gotiek en horen hier eigenlijk niet thuis. Twee pestheiligen en twee apostelen zijn hier uitgebeeld. Links Sebastiaan die met pijlen doorpriemd is. Vervolgens Jacobus de Meerdere

ofwel Santiago de Compostela met de schelp, de populairste heilige uit de middeleeuwen. Rechts staan Jacobus de Mindere en Antonius Abt, maar zonder varken. De apostelbeelden zouden gemaakt zijn door Heinrich Douverman uit kalkar en later van nieuwe koppen voorzien.

Het oksaal van Boxmeer is niet alleen uniek omdat het bij toeval behouden is gebleven, maar vooral omdat het een prachtig voorbeeld is van de Renaissancestijl, zoals die in de Nederlanden ingang gevonden had. Boven alles is natuurlijk uniek dat het gemaakt is door een beeldhouwer uit eigen regio.

Met dank aan:

J.Sieben.

MH.